

Interkulturní vzdělávání v kontextu českého školství

Interkulturní vzdělávání v kontextu českého školství

Listujete naší příručkou a stále vám vyvstávají nejrůznější otázky týkající se realizace výuky? V následující kapitole se snažíme na některé z nich odpovědět.

Proč se zabývat interkulturním vzděláváním ve škole?

O interkulturním vzdělávání (IKV) se začíná hodně hovořit i v souvislosti se změnami, kterými české školství prochází. Ty nejpodstatnější změny byly publikovány v tzv. Bílé knize – Národním programu rozvoje vzdělávání, kterou v roce 2001 vydalo MŠMT ČR. V tomto materiálu se říká, že se naše vzdělávací soustava má zaměřit na tyto cíle:

- rozvoj lidské individuality
- zprostředkování historicky vzniklé kultury společnosti
- výchova k ochraně životního prostředí ve smyslu zajištění udržitelného rozvoje společnosti
- posilování soudržnosti společnosti
- podpora demokracie a občanské společnosti
- výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě v evropské i globalizující se společnosti
- zvyšování konkurenceschopnosti ekonomiky a prosperity společnosti
- zvyšování zaměstnatelnosti

Kdybychom navštívili vaše hodiny, jistě bychom zjistili, že se snažíte řadu z těchto cílů naplňovat již ve své nynější výuce. Máte však jako učitelé středních škol dostatek informací a materiálů, které vám v těchto úkolech pomáhají? Učitelé, kteří se podíleli na přípravě této příručky a zkoušeli jednotlivé lekce ve své výuce, tvrdili, že učebnice a metodické materiály na tyto cíle vzdělávání příliš nepamatují. Přesto se své povinnosti nevzdali a začali hledat, zkoušet. Po roce práce tvrdí, že IKV do školy jednoznačně patří, protože:

- pomáhá naplňovat cíle formulované v Národním programu rozvoje vzdělávání
- studenti si cení aktuálnost výuky řešící jejich problémy
- učitelům i studentům IKV pomáhá v orientaci v sobě, v druhých, ve společnosti
- klima třídy se začíná pozitivně měnit

Interkulturní vzdělávání v kontextu českého školství

Který předmět je pro IKV nejvhodnější?

Záměrem je, aby k cílům IKV mířila celá škola, to znamená, aby fungovala na principech rovnosti, úcty, vzájemné tolerance a respektu. Celý učitelský sbor by měl společně vytvářet prostředí, které uznává základní principy interkulturního vzdělávání a chová se podle nich. Principy IKV by se postupně měly prolínat všemi vyučovanými předměty. Ze zkušeností opět víme, že vybudovat ve škole atmosféru tolerance, spolupráce, partnerství a všestranného respektu je velmi složité, a zároveň chápeme, že vzhledem k přeplněnosti dosavadních osnov mnohých předmětů učitelé těžko budou nacházet čas pro realizaci principů IKV. Z těchto důvodů se domníváme, že v současné situaci je vhodnější interkulturní vzdělávání realizovat zprvu v jednom či dvou předmětech humanitního zaměření (dějepis, český jazyk, cizí jazyk, základy společenských věd, zeměpis). Záležet bude samozřejmě především na učiteli, který bude ochoten hledat a zkoušet. Budete těmi odvážnými Vy?

Proč jsou základy společenských věd vhodným prostorem pro IKV?

Po podrobné analýze standardů, osnov i učebnic nejrůznějších předmětů střední školy se domníváme, že největší prostor pro realizaci IKV nabízí předmět ZSV (základy společenských věd). Ze standardu vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu (Fortuna 99) vybíráme:

„Studenti se na základě osobní zkušenosti a samotného vzdělávání hlouběji a komplexněji seznamují se společenskými, hospodářskými, politickými a kulturními aspekty současného života a minulého vývoje regionů, národů, států i širších civilizačních oblastí a se způsobem života různých kulturních společenství v dějinách. Toto poznání přispívá k lepšímu pochopení cílů, principů, způsobů řízení a mechanismů fungování demokratických společenství a multikulturní povahy současného světa.“

Tyto teze jsou pak ve standardu podrobněji rozpracovány do specifických cílů a do okruhů kmenového učiva. Nejvíce korespondují s cíli, které zmiňujeme v první části této kapitoly.

Interkulturní vzdělávání v kontextu českého školství

Naše příručka pracuje s vybranými tématy, které učitelé považovali za nejproblematictější v aktuální společenské situaci. Tato témata i se svými dílčími cíli, doufáme, korespondují s vašimi tematickými plány, které vycházejí právě z okruhů kmenového učiva ZSV, jako například:

- Psychologie: projevy osobnosti v životních situacích; prožívání i chování a jednání
- Sociologie: člověk v sociálních vztazích; sociální identifikace; sociální interakce a komunikace; společenské hodnoty a normy i společenská morálka; interkulturní vztahy
- Planetární problémy: problémy národnostní, náboženské aj. nesnášenlivosti, rasismu, extrémismu apod.
- Etika: mravní aspekty života, vztah poznání a jednání; etika každodenního života

Námi navržená témata můžete tedy využít jako doplnění či rozšíření vašich současných tematických bloků. Jestliže přemýšlíte o vytvoření zcela nového bloku týkajícího se IKV, nabízíme následující strukturu:

- I. Identita
(kulturní, národní, důležité hodnoty)
- II. Charakteristika konfliktů
(+ faktory, které zabraňují násilí nebo snižují jeho intenzitu)
- III. Společně sdílené hodnoty, základní principy uspořádání – fungování společnosti
(+ konflikty hodnot – rozpory, obohacení, spolupráce)

Jednotlivé námi navržené lekce pak stačí jen uspořádat do této struktury.

Čemu učit?

IKV se snaží o řešení následujícího problému: hluboká a často skrytá víra v nadřazenost dominantní kultury, která zůstává nezměněna při pouhém kontaktu s jinými kulturami, zapřičiňuje, že změna je v důsledku této víry očekávána pouze od „těch druhých“ a není chápána jako celospolečenská proměna.

Interkulturní vzdělávání v kontextu českého školství

Z této definice vyplývá, že celá výuka musí být směřována ke změně tohoto chápání, tj. že nestačí předávat studentům pouze informace, ale pracovat i na rozvoji některých dovedností a na změně postojů. Proto jsme se dopodrobna zabývali i formulacemi cílů v oblasti postojů a dovedností (komplexní cíle IKV jsou uvedeny v předchozí kapitole).

Postoje

Studenti

- ctí myšlenku „Všichni lidé jsou si rovni“
- cítí odpovědnost za vlastní kulturu, vlastní identitu
- jsou ochotni potlačovat vlastní předsudky a stereotypy
- považují za užitečné aktivně se zapojit do potírání projevů intolerance a diskriminace
- považují za samozřejmé podílet se na přiměřeném a spravedlivém řešení konfliktů vzniklých na základě sociokulturní odlišnosti
- chápou různorodost ve společnosti jako příležitost

Dovednosti

Studenti

- orientují se v multikulturní společnosti a jednají v souladu s principy rovnosti, tolerance a respektu
- prosazují pozitivní hodnocení odlišnosti a rozmanitosti
- vytvářejí si pozitivní postoje a návyky
- vyhledávají a chápou podobnosti
- respektují různé aspekty a projevy odlišných sociokulturních vzorců
- dokáží čelit projevům intolerance a diskriminace
- potlačují vlastní předsudky a stereotypy
- osobně se angažují v prosazování principů rovnosti, tolerance a respektu

Samozřejmě víme, že naplňování těchto cílů musí být podporováno určitým souborem informací. Cíle v oblasti znalostí jsme formulovali tzv. aktivními slovesy podle Bloomovy taxonomie, protože vám mohou pomoci při hledání kritérií hodnocení vašich studentů. Naše formulace najdete přímo u jednotlivých lekcí.

Doufáme, že se vám podaří je propojit s cíli, které máte formulovány pro vaše již naplánované hodiny, a skloubit tak učivo předmětu s principy IKV.

Interkulturní vzdělávání v kontextu českého školství

Jak učit?

Jak vše, co jsme zatím probrali, realizovat? Jak najít ty nevhodnější metody k dosažení cílů?

Po ročních intenzivních zkušenostech s realizací hodin směřujících k IKV si myslíme, že bez aktivního zapojení studentů to prostě nejde. Preferujeme tedy interaktivní výuku. Student musí mít v hodině možnost utvářet si postoje, trénovat dovednosti, pracovat s informacemi. Bez jeho práce to ovšem nejde uskutečnit. K takto pojaté výuce vám pomohou již aktivními slovesy formulované cíle hodiny. Zde nabízíme několik dalších zásad, které vám mohou pomoci vést interaktivní hodinu.

- Zaměřujte pozornost na současnost, reagujete na to, co se ve třídě, v jejím bezprostředním okolí právě děje, řeší, na to, o čem by studenti mohli vědět, mohli se s tím setkat.
- Získejte od žáka svolení, abyste mu mohli pomáhat – tímto způsobem, v této chvíli, v souvislosti s tímto problémem.
- Vytvořte spojení, opravdové propojení, vztah a starostlivost.
- Určete na počátku smysl a zamýšlené výsledky interakce.
- Zůstaňte uvnitř dohodnutého prostoru pro zkoumání, to je zásadní pro vybudování důvěry.
- Neposuzujte. Jste tady jako podpůrný systém, nikoli jako odhadce, kritik nebo rodič. Nenechte zneužít svoje názory a hodnoty.
- Pokládejte otázky s otevřeným koncem, zkoumavé a zaměřené na objevování. Vyhněte se tomu, abyste měli v hlavě správnou odpověď.
- Buďte ochotní nevědět. Důvěřujte procesu. Buďte partnerem při zkoumání, ne odborníkem.
- Hledejte další vhodnou otázku, která vyplývá z předcházejícího tvrzení.
- Jste-li v rozpacích, co dělat, vraťte se k účelu interakce nebo k tomu, co považuje žák za potřebné.
- Oceňujte žáka, po celou dobu chvalte jeho úspěchy.

(Canfield, J.: Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře. Portál 1998.)

Interkulturní vzdělávání v kontextu českého školství

K vystavění interaktivní hodiny je vhodné si ji rozčlenit do tří fází. Pomoci vám může systém používaný ve vzdělávacím projektu „Čtením a psaním ke kritickému myšlení“. Tento systém člení lekci do těchto fází:

I. fáze – **evokace** – hledání předchozích zkušeností, znalostí, které studentům pomohou uchopit novou látku

V této fázi bychom měli studenty přimět k aktivitě. Mají šanci si pak později uvědomit, k čemu celá hodina směřovala, jak se obohatili. Metody tedy musí být zaměřené přímo na zkušenosti studentů, musí vyvolat zájem. Výběr metody samozřejmě musí korespondovat s cílem celé lekce. Jestliže je mým cílem motivovat studenty ke čtení textu s informacemi, je dobré se jich zeptat, co již o tématu vědí. Jestliže se chci zaměřit na rozvoj postojů, je vhodné nechat studenty vysvětlit jejich vztah k problému.

II. fáze – **uvědomění si významu** – vlastní přenos informací, objevování nové látky, propojení dílčích informací do vyšších logických celků

Zde máte prostor předat podstatné informace týkající se tématu, bez kterých by nebylo dosaženo cíle hodiny, tzn. studenti by neměli možnost se obohatit o nové zkušenosti, informace. Metody opět souvisí s cílem hodiny. Připravujete-li si hodinu zaměřenou na dovednosti, postojů budete jistě hledat mezi aktivitami, které pomohou rozvíjet tyto aspekty osobnosti.

III. fáze – **reflexe** – formulování toho, co jsem se nového naučil, jak to doplnilo, rozšířilo mé dosavadní znalosti

Na tuto fázi se v hodinách často rezignuje. Není čas. Jestliže čas přeci jen zbude, shrne podstatné myšlenky z hodiny učitel. Takové zakončení však odporuje principům interaktivní lekce. Fáze reflexe je nezbytná, právě během ní má student šanci uvědomit si, co se naučil, formulovat otázky, které mu během hodiny vyvstaly. Jestliže budete studenty k těmto činnostem systematicky vést, výsledky se jistě dostaví.

S formulací cílů i výběrem metod samozřejmě souvisí i způsob hodnocení. Nechceme zde rozebírat tuto složitou problematiku. Věříme, že dobře formulované cíle i metody samy vás navedou správným směrem.

Interkulturní vzdělávání v kontextu českého školství

Jak připravit hodinu směřující k IKV?

1. Vyberte téma hodiny
2. Proč? Pokuste se najít argumenty, které vás i vaše studenty přesvědčí o nutnosti tématu. Na základě těchto argumentů formulujte cíle hodiny. Nezapomeňte, že hodina vedoucí k IKV by měla směřovat ke změně či uvědomění si postojů, nabytí dovedností. Znalosti jsou v takovéto hodině pouze prostředkem k postojům a dovednostem.
3. Co? Odpovědi na výše zmíněnou otázku vám pomohou ve vaší složité práci – vybrat ten nejpodstatnější obsah hodiny, tedy to, co se mají vaši studenti naučit. Pokuste se témata IKV propojit s tématy právě probíranými.
4. Komu? V každé třídě je to jiné, to ví každý učitel. Přestože jste jistě i při odpovědích na minulé dvě otázky uvažovali o svých studentech, představte si třídu, ve které budete tuto hodinu realizovat. Pokuste se předpovědět zkušenosti, které mohou studenti uplatnit při výuce vámi zvoleného tématu. Najděte též situace, ve kterých právě oni mohou aplikovat v životě to, co se v hodině naučí.
5. Jak? Vytvořte si scénář hodiny rozčleněný do tří fází. Hledejte vhodné metody, které budou podporovat cíle, které jste si formulovali. Na závěr proveďte logickou provázanost všech tří fází.
6. Jak ověřím cíle? Jak zjistíte posun, který vaši studenti během hodiny učinili? Pokuste se najít otázky, na které chcete odpovědět. Jestliže chcete studenty hodnotit, cíle hodiny jsou vlastně kritérii hodnocení.

